

УДК 377.6: 784

Ж.В. Штепа, В.Т. Бородулін
м. Вінниця, Україна**ВОКАЛЬНИЙ СЛУХ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Педагогічною майстерністю майбутнього вчителя є професійні знання, які становлять фундамент професіоналізму та дають можливість постійного розвитку та вдосконалення. Вокальна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва як складової професійної освіти потребує розвитку вокального слуху як особливого виду музичного слуху, без якого неможлива професійна діяльність майбутнього фахівця.

Мета статті – висвітлити поняття «вокальний слух» та запропонувати методи та прийоми його розвитку зі студентами на заняттях з постановки голосу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблему розвитку вокального слуху досліджували Б. Теплов, Г. Стулова, В. Морозов, Р. Юссон, Л. Работнов, П. Голубєв, С. Юдін, М. Микіша та інші. Так, В. Морозов у своїй праці «Вокальний слух і голос» експериментально довів, що фізіологічною основою вокального слуху є взаємодія самих різних органів чуття людини (слуху, зору, вібраційної чутливості та інших).

С. Оськіна в своїй праці «Внутренний музыкальный слух» розглядає властивості внутрішнього слуху, а саме його зміст і форми, зв'язок з пам'яттю – загальною і музичною. Фактори, що впливають на якість внутрішнього слуху, вокального слуху і методика визначення категорій слуху відповідно до його якостей.

Актуальність. На нашу думку, питання, що розглядають систему властивостей вокального слуху досі не отримали достатнього наукового висвітлення. Це пояснюється, перш за все, складністю взаємозв'язку вокального слуху із загальними психічними процесами: сприйняттям, запам'ятовуванням, збереженням запам'ятовуваного і відтворенням. У музичній сфері, ці явища також мало досліджені. Переплетення загальнолюдських і специфічних, приналежним окремим особистостям, властивостей робить цю проблему надзвичайно складною для дослідження.

Виклад основного матеріалу. Поняття «вокальний слух» є витоком, одним із видів «музичного слуху». Методи розвитку вокального слуху базуються не тільки на загальному музичній культурі та системі знань, умінь та навичок з музично-теоретичних дисциплін, але й на анатомії, фізіології, психології та гігієні голосу співака. Механізм утворення голосу «вокально-тілесна схема» (термін Р. Юссона) – це комплекс м'язово-вібраційних відчуттів, що виникають під час фонації [1, с. 30]. Він має дев'ять основних зон:

- піднебінно-зубну;
- піднебінно-задню;
- задньо-глоточну;
- гортанну;
- кістково-лицьову (маска);
- внутрішньо трахейну;
- грудної клітини;
- черевно-діафрагмальну;
- нижньочеревну.

Рівень розвитку слухових навичок співаків детермінує їх пізнавальний потенціал. Оволодіння системою знань, навичок, обов'язкових для співочої діяльності, яка утворює собою систему взаємопов'язаних між собою співочих і слухових навичок, базується на загальній музичній грамотності та розумінні на доступному рівні підготовки студента музичних явищ. До основних слухових навичок належать:

- слухова увага і самоконтроль;

- слухове диференціювання якісних сторін вокального звучання та емоційної виразності;
- вокально-слухові уявлення співочого звуку та способів його утворення.

Формування цих навичок базується на розвитку загального музичного слуху (вокального, звуковисотного, тембрового, динамічного тощо), а також емоційного сприйняття та відчуття музики. Таким чином, «**вокальний слух**» – це особливий вид музичного слуху, який поєднує звуковисотний, динамічний, тембровий, ритмічний музичний слух, а також «вокально-тілесну схему» [2, с. 29].

Але це пояснення терміну «вокальний слух», запропоноване Ю. Юцевичем, буде неповним без взаємодії органів чуття людини (слуху, зору, вібраційної чутливості та інших). Вокальний слух часто ототожнюють із внутрішнім слухом. Внутрішній слух складається із здібностей мисленнєвого уявлення окремих музичних звуків, одноголосних мелодій та багатоголосної музичної тканини. Внутрішній слух дозволяє уявити структуру музичної тканини: форму, метро ритмічну організацію, ладофункціональну будову, фактуру, кількість голосів тощо. Сутність вокального слуху – не просто в сприйманні, але в активному сприйманні звуку, в умінні усвідомити і відтворити принцип його утворення, тобто основою вокального слуху є вокальний звук (якісна характеристика звуку). Вокальний слух буває активним і пасивним. Активний вокальний слух – це здатність співака оцінювати, свідомо контролювати і удосконалювати якість звуку в процесі фонації. Пасивний вокальний слух – це здатність співака оцінювати процес фонації, не втручаючись у нього.

Більшість студентів, які хочуть здобути спеціальність учителя музичного мистецтва, не мають уявлення про будову голосового апарату та його дію, не кажучи вже про володіння комплексом умінь та навичок для свідомого керування процесом фонації, що забезпечує досягнення максимального вокального ефекту. Без зв'язку всіх цих компонентів не можна говорити про розвиток вокального слуху. Тому на заняттях з постановки голосу, хорового диригування, хорового класу потрібно починати з порівняння контрастних ознак вокального звуку (високі та низькі тони, темний і світлий тембр голосу, правильне і неправильне звукоутворення, тверда і м'яка атака, напружений і вільний звук тощо). Аналіз і синтез якісних ознак співочого звуку – це ті мисленнєві операції, за допомогою яких застосовується їх порівняння. Узагальнення дозволяє робити висновки про почуте, а саме узагальнити ознаки і особливості звучання голосу, які створюються на основі порівняння, аналізу і синтезу різноманітних звукових явищ.

Однією вирішальною умовою музичного і вокального розвитку є послідовне формування музичних і вокально-слухових уявлень. Вокально-слухові уявлення – це уявлення про якість вокального звуку (інтонації, динаміки, тембру та ритмічного співвідношення як основного носія музичного змісту), а також про спосіб звукоутворення. Всі ці уявлення розвиваються в процесі навчання і взаємодіють з такими психічними властивостями, як емоційне сприймання, музична пам'ять, увага, уява та інше. Вокально-слуховим уявленням передують сприйняття, яке теж потрібно формувати. Основне завдання викладача полягає в тому, щоб навчити не тільки слухати, але й чути голос, розрізняти його відтінки (тембр, силу, інтонацію, особливості дикції, вокальну позицію, характер дихання, артикуляцію й резонування, емоційну діяльність). Якість музично-слухових уявлень залежить не тільки від якості сприйняття, але й від активної музичної діяльності.

Вокальний слух потрібно класифікувати за типами: слуховий (згадування сприйнятого на слух), зоровий (уявлення звуку при читанні нот), слухо-зоровий (згадування сприйнятої на звук вокальної музики при читанні її по нотах), рухові та слухорухові (уявлення, основане на згадуванні слухового сприйняття, підкріплене м'язовими рухами, моторикою).

У мінливих динамічних умовах вокально-педагогічної практики не існує «еталонного» сценарію, який прямолінійно втілювався за будь-яких умов. Модель занять з постановки голосу має узгоджуватись з етапом вокального розвитку, на якому перебуває студент, відповідно до траєкторії розвитку його здібностей. Методи й прийоми розвитку вокального слуху не можуть існувати та застосовуватись окремо, а діють тільки в комплексі з іншими методами вокального

виховання. Наприклад, розвиток вокального слуху неможливий без формування вокальних навичок, систематичного засвоєння нової інформації та збагачення вокального тезаурусу, володіння необхідним обсягом практичних умінь.

В основі розвитку вокального слуху лежать завдання:

- розвиток слідових навичок уявлення звуків;
- розвиток чуття координації звуків при уявленні музичного матеріалу;
- збільшення обсягу матеріалу, який уявляємо та швидкість його відтворення.

Необхідними умовами успішного розвитку вокального слуху є систематичність та послідовність у роботі, методично правильний підбір вправ і вокальних творів та поступове їх ускладнення. На перших етапах роботи буде корисним слухання вокальної музики та відвідування занять з постановки голосу інших студентів, яке буде супроводжуватись аналізом та обговоренням з викладачем. При розучуванні нового твору після попереднього прослуховування його студенту буде корисним його проспівати цей твір «внутрішнім слухом» разом із супроводом його концертмейстером, а потім відтворити його голосом. Якщо вокальний твір досить великий за обсягом або складний, його можна розділити на частини. Перші прослухані та розучені твори повинні бути невеликі за обсягом та складністю. Поради викладача повинні стосуватись кожної фрази та окремо кожного виконаного звуку, розкриваючи технічну сторону його виконання, формуючи уяву про «правильний вокальний звук».

Велике значення для розвитку вокального слуху має розвиток загальної музичної культури. Це можуть бути не тільки відкриті академконцерти з постановки голосу, але і відвідування концертів видатних майстрів сцени, вокалістів, оркестрів, хорових колективів, театру тощо. На заняттях з постановки голосу корисним буде застосовувати «епізодичне» вивчення вокальних творів. Це повинні бути невеликі за обсягом та складністю твори, які не заплановані програмою та розучуються (на перших етапах) разом з викладачем, а в подальшій роботі можуть слугувати вокальним матеріалом для самостійної роботи студента. «Епізодичне» вивчення творів не тільки розширює діапазон музичної культури студента, але й закріплює вже набуті вокально-технічні навички, розвиває вокальний слух, формує навички самостійної роботи.

Надзвичайно корисним для розвитку вокального слуху є метод «внутрішнього співу», який пов'язаний з такими видами психічної діяльності, як музично-слухові уявлення (не тільки висоти тону, а і всіх вокально-виконавських компонентів). І. Прянішніков, видатний викладач і вокаліст, перед співом пропонував уявити інтонацію і характер звуку, особливо момент атаки звуку. Таким чином, розвиток вокального слуху має велике значення для майбутніх вчителів музичного мистецтва, оскільки якість розвитку вокального слуху прямо пропорційна володінню вокально-технічними навичками, розвитку вокальної культури.

Література:

1. Юцевич Ю.Є. Словник/ Ю.Є.Юцевич. - К: Музична Україна, 1977 – 29 с.
2. Юцевич Ю.Є. Словник/ Ю.Є.Юцевич. - К: Музична Україна, 1977 – 30 с
3. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака та ін. – Х: Веста: Видавництво «Ранок», 2006.
4. Микиша М.В. Практичні основи вокального мистецтва / Літ. Виклад М. Головащенко / М.В. Микиша. – 2-ге вид. – К: Музична Україна, 1985.
5. Морозов В.П. Вокальный слух и голос / В.П. Морозов. - М: Музыка, 1977.
6. Оськина С.Е. Внутренний музыкальный слух/ С.Е. Оськина. – М.: Музыка, 1977.

У статті висвітлені поняття «вокальний слух» та запропоновані методи його розвитку зі студентами на заняттях з постановки голосу. «Вокальний слух» - це особливий вид музичного слуху, який поєднує тембровий, динамічний, ритмічний музичний слух, а також механізм утворення голосу. Методи й прийоми розвитку вокального слуху не можуть існувати та застосовуватися окремо, а діють тільки в комплекті з іншими методами вокального виховання. Основне завдання викладача полягає в тому, щоб навчити студента не тільки слухати, але й чути голос, розрізняти його тембр, силу, інтонацію, вокальну позицію, дикцію, артикуляцію.

Ключові слова: вокальний слух, музичний слух, вокальний звук, вокальні навички.

В статье рассмотрены понятия «вокальный слух» и предложены методы его развития со студентами на занятиях по постановке голоса. «Вокальный слух» - это особенный вид музыкального слуха, который объединяет тембровый, динамический, ритмический музыкальный слух, а также механизм образования голоса. Методы и приемы развития вокального слуха не могут существовать и использоваться отдельно, а действуют только в комплексе с другими методами вокального воспитания. Основным заданием преподавателя состоит в том, чтобы научить студента не только слушать, но и слышать голос, различать его тембр, силу, интонацию, вокальную позицию, дикцию, артикуляцию.

Ключевые слова: вокальный слух, музыкальный слух, вокальный звук, вокальные навыки.

The article deals with the conception «vocal hearing» and the methods of its development with students at the classes of voice training are proposed. Vocal hearing is the special type of ear for music which combines timbre, dynamic and rhythmic ear for music and mechanism of formation of a voice. Methods and ways of development of vocal hearing can't exist and be used separately; they work in a set with other methods of vocal education. The main aim of professor is to teach the student not only to listen, but also to hear the voice, to distinguish its timbre, power, intonation, vocal position, diction and articulation.

Key words: vocal hearing, ear for music, vocal sound, vocal habits.

УДК 372.4

Н.Ю. Шустова
м. Вінниця, Україна

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Вдосконалення системи вищої освіти в Україні, її орієнтація на європейський освітній простір, ставить нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх учителів початкової школи. Згідно з новими освітніми стандартами сучасній початковій школі потрібен учитель, який уміє послідовно й наполегливо працювати над власним професійним удосконаленням, є взірцем духовності й культури для учнів та їхніх батьків. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема сформованості основ професійного самовдосконалення в майбутніх учителів.

Аналіз попередніх наукових досліджень. Проблемі професійного самовдосконалення фахівця присвячена значна кількість праць як вітчизняних так і зарубіжних дослідників. Різні аспекти професійного самовдосконалення особистості досліджували К. Абульханова-Славська, І. Бех, В. Гладкова, Л. Дудікова, О. Єракторіна, М. Макарець, В. Маралов, В. Оржеховська, Ю. Орлов, С. Пожарський, І. Титаренко та інші. Умовам успішної підготовки майбутніх учителів до професійного самовдосконалення присвячені дослідження О. Антонової, Т. Вайніленко, В. Квас, І. Скляренко, М. Чобітька, Т. Шестакової.

Мета статті полягає у виділенні та обґрунтуванні основних критеріїв та показників сформованості основ професійного самовдосконалення майбутніх учителів початкової школи в процесі їхньої фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. На думку В. Коробейніка [6], одним із ключових завдань дослідження проблеми професійного самовдосконалення фахівця є визначення критеріїв та рівнів його сформованості.

Р. Загнібідю [2, с. 15] визначено узагальнені критерії професійного самовдосконалення майбутнього фахівця: критерій пізнавальної активності, критерій спрямованості на професійне самовдосконалення, критерій сформованості вмінь і навичок самовдосконалення. Дослідницею схарактеризовано структурні компоненти і показники професійного самовдосконалення майбутніх фахівців: *когнітивний*, як сукупність та відповідність навчальних і професійних знань; *стійка потреба в знаннях професійної та практичної підготовки*; *володіння інформацією про зміст майбутньої професійної діяльності*; *мотиваційно-особистісний*, як позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності; усвідомлення значущості професійних знань,